

IBN HALDUN

Uvod u Muqaddimu*

U ime Allaha Milostivog Samilosnog

Govori rob Božiji, ovisan o milosti svoga Gospodara, ni od kog neovisnog u Njegovoj dobroti, ‘Abdurrahman b. Haldun Al-Hadrami, Uzvišeni Bog mu uspjeh podario:

Hvala Bogu, kome pripada moć i vlast, u čijoj je ruci ovozemaljsko i nebesko carstvo i kome dolikuju najljepša imena i svojstva; Sveznajućem, kome ne izmiče ono što se izriče u tajnome razgovoru, niti ono što šutnja skriva; Svemogućem, kome nije ništa nemoguće na nebesima niti na zemlji, niti mu šta promiče; jednim dahom nas je stvorio od zemlje i naselio nas na njoj kao pokoljenja i narode; olakšao nam kako da dobijemo iz nje (svoju) opskrbu i živež; (tu) nas štiti (naša) rodbina i kuće; zajamčena nam je opskrba i hrana, ali nas na kušnju stavljaju dani i godine; jedan za drugim nas stižu časovi zapisani u Knjizi vremena. Njemu pripada neprolaznost i postojanost, On je živi, koji umrijeti neće. Neka je blagoslov i pozdrav prvaku i zaštitniku Muhammadu, arapskom nepismenom vjerovjesniku, spomenutom i opisanom u Tevratu (Tori) i Indžilu (Evandelju), zbog

* Preuzeto iz prijevoda *Muqaddime* koji uskoro treba da bude objavljen na bosanskom jeziku u izdanju El-Kalema. Usp. *The Muqaddimah*, trans. F. Rosenthal, 3 vols (Princeton, 1958, 2 nd ed., 1967).

čijeg je rođenja svemir bio u trudovima, prije nego što su se počele smjenjivati nedjelje i subote i nasuprot stali Saturn i Yahmut; o čijoj su vjerodostojnosti posvjedočili golub i pauk, pa njegovom rodu i drugovima koji su, družeći se s njim i slijedeći ga ostavili trajan spomen i slavu i bili potpuno složni pomažući ga, dok su njihovi neprijatelji bili u krajnjoj neslozi. Neka je blagoslov Božiji na njega i sve njih sve dok islam bude pratila njegova velika sreća, a s nevjerovanjem bude razdvojena njegova prekinuta veza, i mnogo ih pozdravio!

Potom kaže: Historijska nauka je jedna od onih nauka kojima se uzastopno bave narodi i generacije, radi koje se poduzimaju izleti i putovanja, za čijim poznavanjem teži prosti narod i neuki ljudi, u kojoj se nadmeću kraljevi i drugi vladari, te koju jednako teže da razumiju učenjaci i neznalice. Budući da ona, naizgled, nije ništa više nego izvješće o ratovima i državama, o minulim drevnim vjekovima gdje se prenose izreke i navode poslovice; njome se zabavlja svijet na prepunim skupovima. Ona nam izlaže stanje svega stvorenog kako je prelazilo iz jednog oblika u drugi i kako su države širile svoju teritoriju i prostranstvo, kako su ljudi nastanjivali zemlju, dok nisu bili pozvani na put i dok nije došlo vrijeme njihovog nestajanja.

Međutim, u suštini historije sadržano je razmatranje i istraživanje, i tanano objašnjenje stvorenja i njihovih začetaka, te duboko znanje o svojstvima događaja i njihovih uzroka. Historija je zato i utemeljena i ukorijenjena u mudrosti, dostojna i dolična da se ubraja među njene znanosti. Veliki islamski historičari potpuno su obuhvatili i sabrali vijesti o događajima u prošlosti, te ih zapisali i unijeli na stranice knjiga. Nametnici su ih, pak, smiješali sa spletkama neistine, lutali su u njima i izmišljali ih, pa su izmislili i podmetli kićena nepouzdana predanja. Tim su tragovima pošli i slijedili ih mnogi poslije njih i predali ih nama onakva kako su ih čuli. Nisu razmatrali niti ispitivali uzroke zbivanja i događaja, niti su odbijali i odbacivali izmišljena naklapanja. Ispitivanja je bilo malo, a nije se dovoljno obraćala pažnja na ispravljanje. Greške i izmišljotine bile su pratioci i prijatelji vijesti; oponašanje je ukorijenjeno i urođeno u ljudima; petljanje u nauke je rasprostranjeno i dugotrajno; neznanje među ljudima okuženo je i zagađeno. Vlasti istine se ne može oduprijeti, a na sotonu neistine

baca se oštroumnije. Prenosilac samo diktira i prenosi; razbor odabire ispravno kada promatra, a nauka mu čisti i glača stranice istine.

Međutim, ljudi su bilježili vijesti, i previše skupljali podatke o narodima i dinastijama na svijetu i zapisivali ih. Onih koji su zahvaljujući slavi i pouzdanosti ostali zapaženi, koji su iscrpili zbornike onih prije sebe u svojim kasnijim spisima, malo je i skoro da ih je samo nešto više nego što ima prsta na rukama ili vokala u gramatičkim regensima. To su: Ibn Ishaq, Al-Tabari, Ibnu-l-Kalbi, Muhammad b. Umar Al-Waqidi, Saif b. Umar Al-Asadi, i drugi od čuvenih, koji se ističu iz običnog mnoštva, iako u knjigama *Al-Mas'udiya* i *Al-Waqidiya* ima toga čemu treba prigovarati i što treba kritizirati, a što je poznato pouzdanim učenjacima i znano istinskim istraživačima, međutim, većina ljudi je njih odabrala prihvatanjem njihovih obavijesti i slijeđenjem načina njihovog pisanja idući njihovim stopama. Pa ipak, razborit kritičar mjerilo je samom sebi, kada ukazuje na neispravnost onoga što oni prenose ili razmatraju. Naime, ljudsko društvo ima osobitosti u svome razvoju, osobenosti s kojima su povezane vijesti i na koje se oslanjaju predanja i tekovine. Potom, većina historija ovih (historičara) općenite su naravi i karaktera, u vezi obje države s početka islama, u (njihovim) krajevima i oblastima, daleko od utvrđenih ciljeva pri uzimanju i odbacivanju građe.

Neki od njih su obuhvatili sve države i narode prije islama, te sveopća zbivanja, kao Al-Mas'udi, i oni koji su išli njihovim putem. Poslije njih su došli neki koji su odustali od neograničenog i prešli na posebno, pa u općenitom i obuhvatnom nisu pošli ka nekom dalekom cilju, te su zabilježili neobične događaje svoga vremena i prikupili sve vijesti o svome kraju i svojoj zemlji, ograničivši se na historiju svoje dinastije i svoga glavnoga grada. Tako je učinio Abu Hayyan, historičar (arapske) Španije i umajadske dinastije u njoj, te Ibnu-l-Rafiq, historičar Ifrikije i dinastija koje su bile u Kajrevanu. Poslije ovih su dolazili samo imitatori slabog karaktera i razuma, odnosno tupoglavci koji su išli njihovim putem slijedeći njihov primjer i ne obraćajući pažnju na promjene koje je donijelo vrijeme te novonastali običaji naroda i pokoljenja. Tako navode vijesti o dinastijama i priče o zbivanjima u drevnim vremenima, kao slike odvojene od svoga sadržaja ili sablje izvučene iz svojih korica, te spoznaje neprihvatljive zbog nepoznavanja onoga što je u njima novostečeno, od onoga što je od

ranije naslijeđeno. To su samo događaji nepoznatih uzroka, te zbivanja čija se raznovrsnost nije razmotrila, niti su se istražile njihove posljedice. U svom izlaganju ponavljaju iste tradicionalne vijesti slijedeći one koji su se njima bavili u prošlosti; zanemaruju značaj mladih generacija u svome zborniku, jer im nije bilo moguće da ga protumače, pa to njihove knjige ne objašnjavaju. Tako kada treba da spomenu neku dinastiju, nanižu sve vijesti o njoj, pazeći da ih prenesu, pa bile one izmišljene ili istinite, ne upuštajući se u pitanje njihovog nastanka i ne spominjući uzrok zašto je razvila svoju zastavu i istakao njeno obilježje i otkrio njihov tok, niti (navodeći) razlog zašto je došlo do njenog kraja. Promatrač poslije ostaje nastojeći da pronađe okolnosti početaka i razvojnih stupnjeva dinastija istražujući uzroke njihovog međusobnog nadmetanja i susljeđivanja, tražeći zadovoljavajući odgovor o njihovoj međusobnoj raznolikosti ili podudarnosti, kako mi to sve spominjemo u Predgovoru ove knjige. Nakon toga su se pojavili drugi s pretjeranim skraćivanjem, zadovoljivši se i ograničivši na imena kraljeva, odvojena od genealogija i vijesti, stavivši uz njih brojke o danima (njihove vladavine) slovima gubar-pisma, kao što je uradio Ibn Rašiq u *Mizanu-l-'amal*, te neupućeni koji su se ugledali na to djelo. Riječi takvih ne treba uzimati u obzir, jer kod njih ne treba obraćati pažnju na pouzdanost niti nestalnost, zato što su propustili korisne stvari i narušili poznate metode i običaje historičara.

Pošto sam pročitao knjige pisaca i ispitao dubinu prošlosti i sadašnjice, razbudio sam oko razbora iz drijemeža i sna nehajnosti, pa sam samog sebe potakao na pisanje, premda nisam bio sposoban za to. Tada sam sastavio knjigu o historiji otkrivši njome zastor sa prilika mladih generacija, rasporedio sam je radi obavijesti i uzora na poglavlja. U njoj sam otkrio uzroke i razloge začetaka dinastija i društva zasnivajući je na povijesti naroda koji su naselili Magrib u ovim vremenima i zaposjeli u njemu sve njegove pokrajine i glavna mjesta (opisavši) njihove dugotrajne i kratkotrajne dinastije, kraljeve i saveznike koji su im prethodili.

To su Arapi i Berberi, ona dva naroda čije je prebivalište na Magribu poznato, a boravak njihov u njemu trajao vjekovima, tako da se skoro ne može zamisliti da je živio iko osim njih i da se znalo za nekoga drugog od ljudskog roda pored njih. Skladno sam dotjerao njene dijelove. Učinio sam je sasvim pristupačnom učenjacima i obrazovanim posluživši se, pri

njenom redosljedju i rasporedu na poglavlja, neobičnim načinom. Izabrao sam ga između (raznih) pravaca, kao izvrstan smjer, te novi put i metod. U njoj sam izložio razvoj društva i civilizacije, te kako se u ljudskoj zajednici ispoljavaju lične sposobnosti, što ti ukazuje na razloge i uzroke zbivanja i upoznaje te s načinom na koji su osnivači dinastija ušli na njihova vrata, tako da bi se okanio oponašanja i upoznao s razvojem događaja i pokoljenja prije tebe i poslije tebe. Rasporedio sam je na uvod i tri knjige.

Uvod o prednosti historijske nauke, ispitivanju njenih metoda, te ukazivanju na greške historičara.

Prva knjiga: O ljudskom društvu, uz navođenje onog što se javlja u njemu kao bitna značajka, u vezi s vladanjem i upravljanjem, sticanjem i zarađivanjem za život, zanatima i naukama, te uzrocima i razlozima za to.

Druga knjiga: O povijesti Arapa, njihovih pokoljenja i država od početka stvaranja do ovog vremena. U njoj se kratko ukazuje na neke njima savremene i poznate narode i njihove države kao što su Nabatejci, Sirci, Persijanci, Izraelićani, Kopti, Grci, Rimljani, Turci i Evropljani.

Treća knjiga: O povijesti Berbera i njima pripadajućih Zeneta uz spomen o njihovoj prvobitnosti i njihovim pokoljenjima, te posebno o vladavini i državama postojećim u oblastima Magriba.

Zatim je došlo do mog putovanja na Mašrek radi primanja njegove svjetlosti i izvršavanja osnovnih vjerskih i tradicionalnih dužnosti: obilazak Ka'be i posjete kaburu vjerovjesnika Muhammada, te radi upoznavanja tekovinama Mašreka u njegovim zbornicima i knjigama. Dodao sam ono što je nedostajalo u povijesti persijskih vladara u tim krajevima, te država Turaka u oblastima kojima su oni vladali. Dopunio sam to što sam u tim zapisima napisao uklopivši to u spomen o savremenima tih pokoljenja okolnih naroda, te kraljevima glavnih mjesta i pokrajina, idući putem skraćivanja i sažimanja, izbavljajući se lahkim obrtom iz zamršenog, ulazeći kroz vrata uzroka do općenitog i prelazeći na izlaganje posebnog. Tako je ona (knjiga povijesti) obuhvatila povijest cijeloga svijeta, savladala teškoće skrivenih mudrosti i iznijela razloge i uzroke zbivanja u državama, pa je postala kovčegom za mudrost i rancem za historiju.

Pa, budući da obuhvata povijest Arapa i Berbera, sjedilaca i nomada, te osvrt na savremene im velike države, kao i da je jasno ukazala na spomena vrijedno i uзорito u vijestima o počecima zbivanja i onome što je poslije

toga bilo, nazvao sam je: *Knjigom uzora, zbornikom početaka i poviješću Arapa, Persijanaca i Berbera, te njihovih savremenika od onih koji su raspolagali najvišom moći*. Nisam propustio ništa o začetku pokoljenja i država, koegzistenciji prvih naroda, uzrocima smjene i promjena u prošlim generacijama i vjerovanjima, te kakve su se u ljudskoj zajednici javljale države i vjere, gradovi i zaseoci, usponi i poniženja, obilje i oskudica, nauke i zanati, dobitak i gubitak, promjenljive općenite prilike, pustinjско i sjedilačko stanovništvo, stvarnost i očekivano, a da sve to nisam obuhvatio i iznio dokaze i razloge za to. Tako je ova knjiga postala jedinstvena, zbog neobičnih znanosti i skrivenih, pristupačnih mudrosti koje sam u njih uključio. Nakon svega toga, ja ipak ostajem svjestan (svoje) nesavršenosti među učenjacima kroz vijekove, priznajući ograničenost za izvršavanje jednog ovakvog poduhvata, želeći od dobrohotnih ljudi širokog obrazovanja, da je razmotre okom kritičnosti, a ne okom odobravanja, opraštanja i previđanja onoga na što naiđu, s ispravljanjem. Roba (tj. nauka) je u opticaju među učenjacima. Priznanje (o nesposobnosti) je spas od prekoravanja, a dobročinstvo se očekuje od prijatelja. Allaha molim da činimo svoja djela iskreno za ljubav Plemenitog, "On je meni dovoljan i divan je On zaštitnik!" (Usp., Q., 3, 172. i dr.)

Nakon što sam ja potpuno obradio i osvijetlio nišu zapalivši njenu svjetiljku za pažljive promatrače, te objasnio njen put i metod među naukama, raširio u prostranstvu znanja njeno područje, oko nje podigao sam njenu ogradu, darovao sam ovaj njen primjerak knjižnici našeg gospodara sultana, vladara, borca, osvajača i zavojevača. On se, nakon što je skinuo amulete i počeo omotavati turban, okitio uresom pobožnjaka i asketa, ukrašenog sjajnim svojstvima i odlikama, plemenitim osobinama i svjedočanstvima ljepšim nego što su ogrlice na vratovima djevojaka. On s odlučnošću čvrste ruke, potrebnom i korisnom ozbiljnošću, u samopostignutoj i naslijeđenoj slavi, drži uzde njihove čvrsto utemeljene vladavine. On je čovjek plemenitih, uzvišenih ciljeva i namjera, sabirač raznovrsnih nauka i korisnih tekovina, sređivač skupljenih ili rijetkih znanja, otkrivač božanskih znakova u prednosti ljudskih dostignuća svojom prodornom kritičkom mišlju i razumom s pravilnim zaključcima, čovjek jasnih nazora i vjerovanja, Božijem svjetlu jasnih puteva, blagodati Njegovoj s ukusnim pojilima, dobrota Njegova skrivena u zasjedama

nedaća, milost Njegova s obilnim spremnicama, koja je uvelike poboljšala ono što ne valja u ovom vremenu i popravila loše prilike i običaje, otklonila velike nesreće i podarila ovom razdoblju sjaj mladosti što se vraća; dokaz Njegov koji ne može pobiti nijekanje poricatelja niti sumnje prkosnika; Abu-Faris 'Abdu-l-'Aziz, sin našeg gospodara, sultana slavljeno, čuvenog, mučenika Abu-Salima Ibrahima, sina našeg gospodara, svetog sultana, vladara pravovjernih, Abu-l-Hasanu, sinu istaknutih vladara od kraljeva Merinida koji su obnovili vjeru i otvorili pravi put za sljedbenike, izbrisavši tragove zlotvora i smutljivaca. Neka Allah raširi nad narodom njegovu hladovinu i ispuni mu nade u pobjedu islamske misije. Poslao sam je (tj. ovu knjigu, pri. T.M.) u njihovu knjižnicu uvakufljenu za studente Karevijskog sveučilišta u gradu Fesu, glavnome gradu njihove kraljevine i prijestonici njihove vlasti, gdje je sjedište upute i gdje su vrtovi znanja sa svježom rosom, dalekosežno prostranstvo božanskih tajni. Farisovski, plemeniti, moćni vladar, ako Bog da, svojim časnim pogledom i dobrotom, koju ne treba opisivati, prihvatit će je u okrilju svoje pažnje i trajno je čuvati, a pomoći njegovom objasniće se dokazi i svjedočanstva o njenoj temeljitosti, jer na njegovom trgu ima prođu roba pisaca i kod njega se zaustavljaju karavane nauka i književnosti. Potporom njegove sjajne pronicljivosti obrazuju se daroviti i umni ljudi. Neka nas Bog nadahne zahvalnošću za njegove blagodati, umnoži nam udjele u darovima njegove milosti i pomogne nam u obavezama u njegovoj službi, te neka učini da budemo prvi koji će pohitati na njegovo razbojište i doći na poprište borbe; neka obavije stanovnike njegove države i muslimane, koji traže utočište u svetištu njegove zemlje, plaštem njegove zaštite i nepovredivosti. Njegovo (tj. Božije) je, neka Mu je slava, da učini, pa da naša djela budu iskrena prema Njemu (vladaru), bez natruhe nemara i sumnje, a On je nama dovoljan i divan je zaštitnik! (Q. 3, 172).

UVOD

O vrijednosti historijske nauke i ispitivanju njenih metoda, osvrt na greške koje se potkradaju historičarima i spomen nekih njihovih uzroka

Znaj da je povijesna znanost - znanost napornog puta, mnogobrojnih koristi, uzvišenog cilja, budući da nas ona upoznaje s prilikama prošlih naroda u njihovim naravima, vjerovjesnika u njihovim životopisima, kraljeva u njihovim državama i politici, pa tako bude potpuna korist od oponašanja toga, za onog koga to zanima u stvarima vjere i ovoga svijeta. Naime, njemu su potrebni mnogi izvori i raznovrsna znanja, temeljito razmatranje i provjera, koji će ga dovesti do istine i sačuvati od posrtaja i grešaka. Kada se osloni samo na ovakve vijesti kakve se prenose ne utvrde se osnove običaja, temelji politike, priroda civiliziranoga života, te prilike u ljudskoj zajednici, odnosno i ne prosude se one potencijalne prema onim postojećim, niti sadašnje prema prošlim, često nije sigurno da se neće posrnuti i noga poskliznuti, te skrenuti s puta istine. Historičarima, mussafirima i prvacima (islamske) tradicije često se dese greške u pričama i zgodama zbog njihova oslanjanja na samu tradiciju, pa bilo to lažno ili istinito, te ih ne svedu na njihove začetke, ne prosude ih prema njima sličnim, niti ih ispituju mjerilom mudrosti i upoznavanja s prirodom bića i prepuštanja suda promatranju i razumu u pogledu tih vijesti. Zato im zablude od istine i zalutaju u pustinji nagađanja i griješenja, a naročito pri navođenju brojčanih podataka o imovini i vojnicima, te kad se to javi u pričama, jer je podložno laži i naklapanju, mora se svesti na svoje temelje i dovesti u sklad sa pravilima.

Tako je prenio Al-Mas'udi, i mnogi historičari, o vojskama Izraelićana da ih je izbrojao Musa (Mojsije), mir bio s njim, u pustinji nakon što je (kroz nju) proveo one koji su mogli nositi oružje, naročito od dvadeset godina starosti pa naviše, pa ih je bilo šest stotina hiljada ili više.

On je u zabuni pri procjeni za Egipat i Siriju i njihov prostor za ovoliki broj vojske. Svaka država ima dio odbrambenih snaga za koje je i dovoljno prostrana, te one obavljaju svoje dužnosti, a pretijesna je za (njihov) veći broj, o čemu svjedoče poznati običaji i normalne prilike. Daleko je od

toga da bi između ovakvih vojski, koje dosežu do tolikog broja, moglo doći do pokreta i borbe, zbog ograničenog prostora na zemlji za njih i njihovog protezanja kad se postroje što premašuje domet pogleda za dva, tri ili više puta. Pa kako će se boriti ove dvije skupine, ili kako će moći pobijediti jedna od dvije vojske kad jedna od njih ne može vidjeti drugu! Sadašnjica svjedoči o tome, a prošlost je sličnija budućnosti, nego što je voda (drugoj) vodi.

Kraljevstvo Persijanaca i njihova država bili su mnogo moćniji nego kraljevstva Izraelićana, o čemu svjedoči pobjeda Nabukodonosora, njegovo prisvajanje njihove zemlje, uspostavljanje vlasti nad njima, rušenje Jerusalima, glavnog grada njihove vjere i vlasti. On je bio jedan od namjesnika persijskog kraljevstva. Govori se da je on bio satrap (merzuban), na zapadnim njegovim granicama. Njihove su oblasti u dva Iraka, Horasanu, Transoksaniji i Derbendu bile mnogo prostranije od oblasti Izraelićana. Uprkos tome, vojske Persijanaca nisu nikad dostigle toliki broj, ni približno. Njihove trupe najviše su iznosile u Kadisiji: stotinu i dvadeset hiljada, a sve su imale svoje vazale, prema onom što prenosi Saif, pa kaže da ih je među njihovim vazalima bilo više od dvjesto hiljada. Prema 'Aiši i Al-Zuhriju, u Kadisiji je bilo samo šezdeset hiljada odreda koje je predvodio Rustem protiv Sa'da i svi su imali (svoje) vazale. Pa kad bi Izraelićani dostigli ovoliki broj, raširio bi se teritorij njihovog kraljevstva i proteglo prostranstvo njihove države, jer oblasti i pokrajine država u srazmjeri su s odbrambenim snagama i narodom na kojem se zasnivaju, već prema njihovom manjem ili većem broju, kako ćemo objasniti u odlomku o pokrajinama u prvoj knjizi. Pokrajine, pak, ovog naroda (Izraelićana) doprle su, kao što je poznato samo do Jordana i Palestine u Siriji, te do gradova Jesriba i Hajbera u Hidžazu. Isto tako između Musaa (Mojsija) i Izraela samo su četiri pokoljenja, kao što to spominju pouzdani učenjaci, jer je Musa (Mojsije), sin 'Imrana (Amrama), sina Izhara (Yashura), sina Qahata (ili Qahita), sina Lawaya (ili Lawiya), sina Ya'qubova (Jakobova), a on je Isra'il (Izrael). Bog je tako naveo njegov rodoslov u Tevratu (Tori). Za razdoblje između njih dvojice, kako je prenio Al-Mas'udi, rekao je: "Isra'il (Izrael) je ušao u Egipat sa svojim sinovima, plemenima i njihovom djecom. Kad su došli kod Yusufa (Josipa), bilo ih je sedamdeset duša. U Egiptu su ostali dok nisu izašli s Musaom (Mojsijem),

mir bio s njim, u pustinju, dvjesta i dvadeset godina pod vlašću koptskih kraljeva, faraona. Daleko od toga da se potomstvo kroz četiri pokoljenja može razmnožiti do tolikog broja, pa makar oni tvrdili da je broj tih vojski bio (toliki), samo u doba Sulejmana (Solomona) i poslije njega, opet je to neshvatljivo, budući da je između Sulejmana i Isra'ila bilo samo jedanaest generacija, jer je Sulejman sin Da'uda (Davida), sina Iša (Jese), sina 'Ufida (Obeda), a kažu: sina 'Ufida, sina Ba'aza (Boaza), a kažu Bu'aza, sina Salamuna (Salmona), sina Nahšuna (Nahšona), sina 'Aminudaba (Amminadaba), a kažu: Hamminadaba sina Ramma (Rama), sina Hasruna (Hezrona), a kažu: Hasruna, sina Barasa (Pereza), a kažu: Bairasa, sina Yahudaa (Jude), sina Ya'qubova. Potomstvo se ne grana kroz jedanaest generacija do onolikog broja koji su oni tvrdili, o Bože, do dvjesta hiljada, pa možda bi moglo biti, a da pređe iznad toga desetine tih brojeva, nevjerojatno je. Razmotri to na prisutnom i vidljivom, te na bliskom i poznatom, naći ćeš da je njihova tvrdnja neosnovana i njihova tradicija lažna. Ono, pak, što je pouzdano u izraeličanskim kronikama je to da je Sulejman imao ličnu gardu od dvanaest hiljada vojnika, a da je njegovih rasnih konja bilo hiljadu i dvjesta, smještenih kraj njegovih kapija. To je tačno iz njihove povijesti, a ne treba se osvrnati na njihove puke izmišljotine. U doba Sulejmana, mir bio s njim, i njegove vladavine bio je procvat njihove države i širenja njihova kraljevstva. Toliko o tom. Nalazimo da svi ljudi nekog razdoblja, kada zađu u razgovor o vojskama država njihovog vremena, ili blizu njega, te počnu razmatrati vijesti o vojskama muslimana ili kršćana, ili uzmu nabrajati prihode sultana od poreza i glavarine, o troškovima imućnih i robama bogatih, pretjeraju u ciframa, pređu granice uobičajenog i prepuste se čudnim naklapanjima. Kada se, pak, raspita kod službenika državnih ureda o njihovoj vojsci i ispita stanje bogataša u vezi s njihovim robama i prihodima, te ustanovi dohodak imućnih prema njihovim rashodima, nećeš naći ni desetinu od onog koliko oni računaju. To se događa samo zbog sklonosti duše prema čudima, lahkoće pretjerivanja jezikom i nemarnosti onoga koji provjerava i ispituje, tako da se sam ne čuva ni od nehote ni od namjerne greške, niti u pogledu te vijesti zahtijeva od sebe umjerenost i ispravnost, niti sebe obavezuje na istraživanje i ispitivanje, postaje neobuzdan, dopušta svom jeziku da izmišlja laži, izvrgava ruglu Božije odredbe, govori besmislice, pa tako

skrene s Božijeg puta (Q., 31, 6), a dovoljno ti je to (kao primjer) loše zaključenog posla. Među neosnovane vijesti historičara spadaju one koje svi prenose o povijesti Tababi'a, kraljeva Jemena i Arabijskog poluotoka, da su oni vršili pohode, iz svojih naselja u Jemenu, sve do Ifrikije i Berbera na Magribu i da je Afriqiš, sin Qaisa, sina Saifiyeva, jedan od najvećih njihovih prvih vladara, u doba Musaa, mir bio s njim, ili malo prije njega, zavojevaio Ifriqiju, napravio pokolj među Berberima, te da je on bio taj koji ih je nazvao tim imenom kada je čuo njihov nerazumljivi jezik, i upitao: "Kakvo je ovo brbljanje (berbera)?" Tada je uzet taj naziv od njega, te su od tada oni njime nazvani. Pošto se vratio s Magriba, navodno je ondje naselio neka himjerska plemena, pa su u njemu ostala i izmiješala se s njegovim stanovništvom. Od njih su Sinhadže i Kutame. Od ovoga da su Sinhadže i Kutame od Himjera pošao je Al-Tabari, Al-Gurgani, Al-Mas'udi, Ibnu-l-Kalbi i Al-Bili, a to niječu berberski rodoslovci, što je ispravno. Al-Mas'udi spominje, također, da je Du-l-id'ar jedan od njihovih kraljeva prije Afriqiša (Afrikus) i da je u doba Sulejmana, mir bio s njim, osvojio i pokorio Magrib. Isto je tako naveo, o njegovom sinu Yasiru poslije njega, da je on dopro do Wadi-l-ramla u zemljama Magriba, pa u njemu nije našao puta zbog mnoštva pijeska, te se povratio. Također, govore o posljednjem Tubba'u, naime As'adu Abu-Karibu koji je živio u doba Yastasifa (Yastasb), jednog od kejjanijskih persijskih kraljeva, da je on zavladao Mosulom i Azerbejdžanom, te sreo Turke, porazio ih i počinio pokolj među njima, te da je protiv njih zaratio po drugi i treći put. Navodno je potom poslao trojicu svojih sinova u osvajanje persijskih zemalja, te u zemlje Sogda, koje spadaju u zemlje turskih naroda Transoksanije, pa u zemlje Grka. Prvi je zavladao zemljama do Samarkanda, prešao pustinjom do Kine, pa našao svog drugog brata, koji je ratovao do Samarkanda, pa su njih obojica ubijali po kineskim krajevima i vratili se zajedno s plijenom ostavivši u Kini neka himjerska plemena koja su u njoj sve do ovog vremena. Treći je, pak, dospio do Carigrada, pa ga je porušio, pokorio grčke krajeve (Bizantiju) i onda se povratio. Sve ove vijesti daleko su od istine, ogrezle u tlapnji i zabludi i vrlo su slične kazivanjima izmišljenih priča zato što je kraljevstvo Tababi'a bilo samo na Arabijskom poluotoku, a njihovo sjedište i njihova prijestonica je bila u San'a'i, u Jemenu. Arabijski poluotok okružuje more

s njegove tri strane. S juga je Indijski ocean, Persijsko more zalazi od njega do Basre, na istoku, a Suesko (tj. Crveno) more zalazi od njega do Sueza, jedne egipatske oblasti, sa zapadne strane (tj. Arabije) što se može vidjeti na geografskoj karti. Putnici iz Jemena prema Magribu ne mogu naći drugog puta nego preko Sueza, a prolaz tuda između Sueskog mora i Sredozemnog mora iznosi dva dana puta, i manje, pa je teško povjerovati da bi ovim prolazom prošao neki veliki vladar s ogromnom vojskom, a da, po običaju, ne naiđe na neku zapreku u tim krajevima. Međutim, u tim krajevima su bili Amalekiti, u Siriji Kananejci, a u Egiptu Kopti. Potom su Amalekiti zavladali Egiptom, Izraelićani su zavladali Sirijom, a nikad nije preneseno da su Tababi'ai zaratili i na koga od ovih naroda, niti da su zavladali ijednim od ovih krajeva. Osim toga udaljenost od tog mora do Magriba je velika, a oprema i hrana za vojsku su mnogobrojni, pa kada ide kroz tuđe krajeve, mora pljačkati žito i stoku i pustošiti zemlje kroz koje prolazi, a to obično nije dovoljno za opremu i hranu. Ako i ponesu dovoljnu im količinu toga iz svojih krajeva, to im ne mogu prenijeti tovarne životinje, pa je neophodno da im opskrba dolazi iz krajeva koje su već zauzeli i pokorili, prolazeći kroz njih na cijelome svome putu. Ako bismo, pak, rekli da ta vojska prolazi između tih naroda, ne uznemirujući ih, pa opskrbu dobijaju na miran način, to je sasvim nevjerovatno i nemoguće, što ukazuje na to da su ove vijesti neosnovane, odnosno izmišljene.

Što se tiče Wami-l-ramla, neprohodnog za putnike, o njemu se nije čulo spomena na Magribu, usprkos mnoštva onih koji prolaze kroz njega i putnika koji idu njegovim putevima i naseljima, u svakom stoljeću i na svakoj strani, a zbog neobičnosti onog što oni navode, ima dosta razloga da se o tome priča.

Što se tiče njihovog osvajanja krajeva na Istoku i turske zemlje, iako je put do tamo prostraniji nego što su prolazili kod Sueza, udaljenost je veća, a na putu su se isprijekali narodi Persije i Bizantije, osim Turaka. Nikada nije preneseno da su Tababi'ai zavladali krajevima Persije ili Bizantije. Oni su samo ratovali s Persijancima na granicama Iraka, te između Bahrejna i Hire, pa na Džeziri između Tigrisa i Eufrata, te u krajevima između njih. To se desilo između Du-l-Id'ara od njih i Kaikawusa, jednog od kejjanijskih (persijskih) kraljeva, pa između Tubba'a Mlađeg Abu-Kariba

i Yastasifa od onih, isto tako. Zatim sa kraljevima državica poslije Kejjanija i Sasanida poslije njih, prelaskom preko persijske zemlje osvajanjem do turskih krajeva i Tibeta, što je obično bilo neizvodljivo zbog neprijateljskih naroda među njima, potrebe za opremom i hranom, uz veliku udaljenost, kao što je spomenuto, pa su zato vijesti o tome nepouzidane i izmišljene. Međutim, kad bi one i bile tačno prenesene, to bi ih opovrgavalo, pogotovu kad su one prenesene na neispravan način.

PRVA KNJIGA

O prirodi društva na svijetu i kako se u njemu javljaju nomadsko i sjedilačko stanovništvo, prevlast, sticanje, privređivanje, zanati, nauke i slično, te koji su tome razlozi i uzroci

Znaj kako je suština historije da je ona obavijest o ljudskom društvu koje predstavlja društvo na ovom svijetu, te o pojavama koje se javljaju u prirodi tog društva kao što su: međusobno otuđivanje i zbližavanje, 'asabiye, te razna preuzimanja vlasti jednih ljudi nad drugim i kako usljed toga nastaju kraljevstva i (druge) države, te njihovo stepenovanje; kakve načine upotrebljavaju ljudi u svojim poslovima i nastojanjima pri sticanju, privređivanju, naukama, zanatima, te ostalim pojavama koje se događaju u prirodi tog društva.

Budući da se laž uvlači u historiju po svojoj prirodi, za to postoje uzroci koji to iziskuju. Među njih spadaju pristajanja uz mišljenja i (razna) učenja, jer osoba, kad je nepristrasna pri prihvatanju te historije, ispita je i razmotri, kako to ona zaslužuje, da bi razdvojila istinu od laži u njoj, a ako u njoj prevlada pristrasnost uz neko mišljenje ili sektu, ona od prve prihvati one vijesti koje joj odgovaraju, a ona sklonost i pristrasnost su joj koprena na očima njenog razuma, koja joj priječi kritičnost i istraživanje, pa joj se desi da prihvati laž i prenosi je.

U uzroke koji izazivaju laž u vijestima spada i pouzdavanje u prenosioce, a istraživanje toga vodi do (njegovog) mijenjanja i odbacivanja. Jedan od njih je zanemarivanje svrhe, pa tako mnogi prenosiooci ne poznaju

svrhe u onome što su vidjeli ili čuli, te prenose vijesti prema svom pretpostavljanju i nagađanju, i tako zapadnu u laž.

Od njih je pretpostavljanje istinitosti, a toga je mnogo i dolazi većinom zbog pouzdanja u prenosiocima.

Od njih je neznanje o prilagođenosti pojava zbivanjima, usljed nejasnosti i izvještačenosti, koje se u njima javljaju, pa ih izvjestilac prenosi onako kako ih je on vidio, a one se usljed te izvještačenosti ne zasnivaju na istini u njegovoj duši.

Od njih je nastojanje ljudi u većini da se približe ljudima od ugleda i položaja, pohvalom i slavljenjem, uljepšanim prikazivanjem prilika, širenjem spomena o tome, pa se vijest o tome razglasi ne na osnovi istine, jer duše jako vole pohvalu, a ljudi upiru poglede u ovaj svijet i njegova dobra, kao što su ugled i bogatstvo, a većinom ne žude za vrlinama niti se nadmeću s onima koji se njima odlikuju.

Od uzroka koji je izazivaju (tj. laž), a prethodi svima navedenim, također, je nepoznavanje prirode pojava u društvu, jer svaki događaj, pa bio on neka esencija ili akcija, mora da ima svoju specifičnu prirodu, u svojoj suštini i u pojavama koje se s njima dešavaju. Zato, kad slušalac poznaje prirodu događaja i pojava u svijetu postojanja i njihove uslove, to mu pomogne u ispitivanju te vijesti, da bi razlikovao istinu od neistine, a to je korisnije, pri istraživanju, od bilo kojeg načina koji postoji.

Slušaocima se često dogodi da prihvate nemoguće vijesti pa ih prenose i od njih se prepričavaju. Tako je Al-Mas'udi prenio o Aleksandru, kako je, pošto su ga morske životinje odvratile od izgradnje Aleksandrije, uzeo stakleni kovčeg i u njemu zaronio do dna mora, pa je naslikao te đavolske životinje, koje je vidio, te napravio njihove kipove kao metalna tijela. Zatim ih je postavio nasuprot gradilišta, pa kad su one životinje izašle i vidjele ih, pobjegle su, te je građenje završeno (kako se navodi) u dugačkoj priči, jednoj od onih izmišljenih, nemogućih bajki s obzirom na njegovo pravljenje staklenog kovčega i na sudaranje njegovog okvira s morem i njegovim valovima, te s obzirom na to da se kraljevi ne bave ovakvim izmišljotinama, a ko to od njih povjeruje, izloži se propasti ili gubljenju ugleda i tome da se ljudi okupe oko nekog drugog, a u tome je njegovo stradanje, jer oni ne očekuju od njega da se odvrati od svoje zablude ni za tren oka; zatim s obzirom na to da nisu poznati likovi džina, niti kipovi

koji bi ih prikazivali, jer su oni sposobni da mijenjaju svoj izgled, a ono što se navodi o mnoštvu njihovih glava, tim se hoće samo ukazati na njihovu ružnoću i jezovitost, a ne što bi to bila istina. Sve ovo osporava tu priču, a ono što je osporava i odbacuje mogućnost njenog ostvarenja jasnije je od svega toga. To je, naime, da zaronjenom u vodu, pa makar bio i u kovčegu, ponestane zraka za prirodno disanje, tijelo mu se brzo zagrije, zbog njegove nestašice, pa taj koji je u njemu izgubi hladni zrak, primjeren sastavu pluća i prirodi srca, te on smjesta umre. To je upravo uzrok stradanja kupača u banjama, kada im se spriječi dovod hladnoga zraka, kao i onih koji se spuste u bunareve ili duboka podzemna skladišta, kada se zagrije njihov zadah, te ne uđu u njih zračne struje da ih provjetre, pa onaj koji se spusti u njih, odmah umre. Usljed tog uzroka nastupa smrt ribe, kad napusti more, budući da nema dovoljno zraka za pravilan rad njenih pluća, jer je on suviše vruć, voda koja ga ublažava je hladna, dok je zrak na koji je ona izašla vruć, pa vrućina prevlada nad njenom životinjskom prirodom, te odjednom ugine. U to spada smrt pogođenih gromom, i slično tome.

Među nevjerovatnim vijestima je i ono što je prenio Al-Mas'udi o kipu čvorka u Rimu, kod koga se skupljaju čvorci u određeni dan godine noseći masline, od kojih oni prave svoje ulje. Pa pogledaj koliko je to daleko od prirodnog postupka za dobijanje ulja!

Tu spada ono što je prenio Al-Bakri o zidanju grada zvanog "Datu-l-abwab", koji obuhvata više od trideset dana hoda, ima deset hiljada vrata, a gradovi se zidaju samo radi utvrđivanja i zaštite, kao što će se vidjeti. Ovaj je, pak, prevelik da bi mogao biti obzidan, pa zato u njemu neće biti ni tvrđave ni skloništa.

Isto tako je prenio Al-Mas'udi, govoreći o "Bakarnom gradu", da je to grad čije su sve građevine od bakra, a on je u sidžilmaskoj pustinji. Njega je zauzeo Musa b. Nusair prilikom njegovog prodiranja na Magrib, on je zatvorenik vrata, a ko se penje do njega uz njegove zidine, kada se ispne na zid, zaplješće rukama i baci se dolje i nikad se ne vrati. (To je) u nevjerovatnoj priči, po običaju od onih izmišljotina pripovjedača. Međutim, sidžilmasku pustinju istražili su putnici i vođači, pa od toga grada nisu našli ni traga ni glasa.

Svi ovi slučajevi, koji su spomenuti, obično su nemogući, suprotni prirodnim pojavama pri izgradnji gradova i njihovom planiranju, a svrha postojećih metala je da se upotrijebe za posude i namještaj, a da bi se od njih zidao neki grad, kao što vidiš, to je nemoguće i daleko od pameti.

Takvih primjera je mnogo, a ispitivanje toga moguće je samo uz poznavanje prirode društva, a to je najbolji i najpouzdaniji način da se ispituju vijesti i da se razlikuje njihova istinitost od laži. To prethodi ispitivanju provjerom prenosilaca, sve dok se ne sazna da je ta vijest sama po sebi moguća ili nemoguća. Kada, pak, bude nemoguća, nema koristi od razmatranja te provjere i kritike. Razumni ljudi smatrali su jednom od slabosti neke vijesti nevjerojatnost značenja te riječi i njenog tumačenja, onim što ne prihvata razum. Provjeru i kritiku treba uzeti u obzir, u vezi s vjerodostojnosti vijesti /islamskog/ vjerzakona, jer njihova većina predstavlja osnovne obaveze čije je izvršavanje propisao Zakonodavac, sve dok se nije pojavilo razmatranje njihove istinitosti, a put do ispravnosti tog razmatranja je pouzdanost da su prenosiooci bili pravični i tačni.

Što se, pak, tiče izvještavanja o događajima, neophodno je, u odnosu na njihovu istinitost i ispravnost, uzeti u obzir njihovu ostvarivost, pa zato treba da se razmotri mogućnost njihovog događanja, a to je kod njih važnije od provjeravanja, i prethodi mu, jer smisao izražavanja osjećanja dobije se samo iz njega, a smisao izjave /suda/ iz nje, i iz spoljnijega svijeta, uz njenu ostvarivost.

Pa kada je tako, pravilo je, da bi se razlikovala istina od neistine, pri izvještavanju o mogućnosti i nemogućnosti, da razmotrimo u ljudskoj zajednici, koja predstavlja društvo, pa da razlikujemo slučajeve koji joj se događaju zbog njene suštine i zahtjeva njene prirode, od onog sporednog, s čim ne treba računati i što nije moguće da joj se desi. Pa kada to učinimo, to će nam biti pravilo za razlikovanje istine od neistine pri izvještavanju, te vjerodostojnosti od laži, sa snagom dokaza, u čemu nema mjesta za sumnju. Tada, kad čujemo za neki slučaj koji se dogodio u ljudskom društvu, znaćemo šta ćemo odrediti da se prihvati, a šta ćemo odrediti da se smatra neispravnim, i to će nam biti ispravno mjerilo, pomoću koga historičari istražuju put istine i ispravnosti u onome što prenose. To je, pak, cilj ove prve knjige našeg djela. Kao da je to samostalna, zasebna nauka koja ima svoj predmet, a to je ljudsko društvo i ljudska zajednica,

te svoje probleme, a to je objašnjenje o tome koje se pojave i slučajevi u njoj zbivaju zbog njene suštine, jedni iza drugih, što je slučaj sa svakom naukom, pa bila ona konvencionalna ili teorijska. Znaj da je govor o tome cilju nedavno započet, neobične usmjerenosti i veoma koristan, a na njega je naišlo istraživanje i do njega je dovelo udublјivanje, te ne spada u govorničku vještinu koja je jedna od znanosti logike. Predmet govorništva su samo korisne i uvjerljive riječi koje javnost pridobijaju za neko mišljenje ili odbijaju od njega. To ne spada ni u političku nauku jer je politička nauka vođenje kućanstva ili /uređenje/ grada, kako je potrebno u skladu s ćudoređem i mudročću, da bi se javnost dovela na put u kome će biti očuvanje i održanje (ljudske) vrste.

Njen predmet suprotan je predmetu ovih dviju disciplina koje su joj možda slične. Kao da je to tek pronađena nauka, a, života mi, nisam naišao na to da iko od ljudi govori o njenoj usmjerenosti; ne znam da li zato što nisu bili svjesni toga, ali ne treba sumnjati u njih, ili su možda pisali o toj temi i temelјito je obradili, ali to nije došlo do nas. Nauke su, naime, mnogobrojne, a brojni su mudri ljudi među narodima ljudskoga roda. Ono što je stiglo do nas od nauka, više je od onoga što je stiglo. Pa gdje su nauke Persijanaca, za koje je ‘Umar, Bog bio zadovolјan njim, naredio da se unište prilikom osvojenja? Gdje su nauke Kaldejaca i Sirijaca, te stanovnika Babilona, i ono što se pojavilo kod njih od njihovih tekovina i rezultata? Gdje su nauke Kopta i onih prije njih? Do nas su stigle samo nauke jednoga naroda, a to su Grci, posebno zbog velike želје Al - Ma’ muna da se one prevedu s njihovog jezika, te zbog toga što je on bio u mogućnosti da to, učini pomoću mnoštva prevodilaca i obilnog davanja novca za to. Nismo naišli ni na kakvu nauku od drugih.

Kada je, pak, svaka istina shvatljiva i prirodna, dobro je da se istrauju zakonitosti koje se javljaju kod nje, pa bi trebalo, s obzirom na svaki poјam i istinu da postoji neka nauka koja će se odnositi na njih. Međutim, mudri ljudi su, možda, pri tom posvetili pažnju samo rezultatima, a ovdje je rezultat samo u izvještavanju, kao što si vidio, iako su njena pitanja u svojoj suštini i specifičnosti uzvišena, ali je njen cilj ispravljanje neosnovanih vijesti, pa su je zato izbjegavali; Bog najbolje zna, “a vama je dato samo malo znanja” /Q., 17, 85/.

U ovoj disciplini, čije nam je razmatranje naumpalo, nalazimo pitanja koja se slučajno javljaju kod učenjaka, među dokazima njihovih nauka, a spadaju u vrstu njenih pitanja po svome predmetu i namjeni, kao ono što spominju mudraci i učenjaci o utvrđivanju vjerodostojnosti vjerovjesništva, s obzirom na to da se ljudi međusobno potpomažu u svome životu, pa im je u njemu potreban onaj koji će vladati i upravljati; pa kao što se spominje, u temeljima islamskog prava, u poglavlju o utvrđivanju nužnosti jezika, s obzirom na to da je ljudima potrebno izražavati svoje namjere po prirodi njihovog međusobnog pomaganja i udruživanja, pa je objašnjavanje tih izraza (tako) lakše. Zatim kao što to spominju islamski pravници /fuqaha/ pri dokazivanju (opravdanosti) vjerozakonskih odredbi pomoću (njihove) namjene, da brakolomstvo remeti nasljedne osobine i kvari (ljudsku) vrstu, te da ubistvo uništava ljudsku vrstu, a da nasilje nagovještava propast civilizacije, što vodi do propadanja ljudske vrste, te druge namjene šerijatskih propisa. Oni su svi zasnovani na očuvanju društva, pa ih treba razmatrati u onome što se u njemu javlja, a to se vidi iz ovog našeg izlaganja o tim pitanjima s primjerima.

Isto tako do nas dolazi malo pitanja u vezi s tim u razasutim izjavama mudraca čovječanstva, ali oni to nisu potpuno obuhvatili. Tako kaže /zoroastrijski svećenik/ Mobezan Behram sin Behrama, u priči o sovi, koju je prenio Al - Mas'udi: "O kralju, moć vladavine može se ostvariti samo vjerozakonom, odavanjem pokornosti Bogu i ravnanjem prema njegovim zapovijedima i zabranama, a oslonac je vjerozakona samo u vladavini, moć je vladavine, opet, u ljudima, oslonac je, pak, ljudi samo u imovini, a put do imovine je samo u privređivanju, put, pak, do privređivanja samo je u pravednosti, a pravednost je vaga, koju je postavio Gospodar, a za njenog nadglednika odredio je kralja." Od onog što je rekao Anuširwan, upravo u ovom smislu, je ovo: "Vladavina opstoji pomoću vojske, vojska pomoću imovine, imovina pomoću glavarine, glavarina pomoću privređivanja, privređivanje pomoću pravednosti, pravednost pomoću čestitosti namjesnika, čestitost namjesnika pomoću ispravnosti ministara, a najglavnije od svega toga je to, da kralj lično ispituje stanje svojih podanika, te da je u stanju da ih odgaja, tako da on njima vlada, a ne oni njim."

U knjizi, koja se pripisuje Aristotelu, “O politici”, a koja kruži među ljudima, jedan njen dio je dobar samo što nije upotpunjen, i što u njega nisu uključeni potrebni dokazi, i pomiješan je s drugim. U toj knjizi je ukazao na ove riječi, koje smo prenijeli od Mobezana i Anuširwana, a stavio ih je u kratak krug, čiji su glavni dio ove njegove riječi: “Ovaj svijet je vrt, njegova ograda je država, a država je vlast pomoću koje živi zakon; zakon je politika koju vodi vladar; vladar je poredak koji podržava vojska; vojska su pomagači za koje jamči imovina; imovina je opskrba koju skupljaju podanici; podanici su robovi koje štiti pravda; pravda je uobičajena i ona je oslonac ovoga svijeta. Ovaj svijet je vrt...”, pa se vraća na početak svojih riječi. Tako se ovih osam mudrih riječi o politici međusobno povezuje i njihovi se završeci vraćaju na početke, pa se spajaju u krugu, čiji se kraj ne može odrediti, a on se hvalio kako je nadošao na njega i veličao njegove koristi. Ti, pak, ako pogledaš ono što smo rekli, u odlomku o dinastijama i vladaru, pa ga kako treba razmotriš i shvatiš, naići ćeš u njemu na tumačenje ovih riječi i detaljno objašnjenje njihovih značenja potpuno i jasno, s najobuhvatnijim izlaganjem i najjasnijim dokazom i argumentom, na koji nas je Bog uputio, bez Aristotelove poduke i Mobezanove izreke.

Isto ćeš tako, u izlaganju Ibnu Muqaffa’a, i onom što on uzgred navodi u svojim poslanicama u vezi s politikom, naći mnoga pitanja ove naše knjige, ali ne potkrijepljena dokazima, kao što smo mi to učinili, nego ih samo spominje, u okviru govorništva, u vezi s epistolarnim stilom i rječitosti govora. Isto je tako naokolo kružio kadija Abu-Bakr Al-Tartuši, u knjizi “Svjetiljka kraljeva” (Siragu-l-muluk), podijelivši je na poglavlja, slična poglavljima ove naše knjige i njenim pitanjima, ali on u njoj nije niti objasnio dokaze. On je samo odredio pojedino poglavlje za neko pitanje, pa je donio mnoštvo priča i tradicija i prenio razasute izreke persijskih mudraca kao što je Buzurgamhar i Mobezan; mudraca Indije, predanje od Daniyala, Hermesa, i drugih velikih ljudi, ali se ne oslanja na istraživanje, niti pruža prirodne dokaze, nego je to samo tradiranje i kompilacija slična na propovijedi (savjete). On kao da je kružio oko cilja, ali ga nije dostigao, niti je ostvario svoju namjeru, niti je pretresao sva pitanja.

Nas je, pak, Bog posebno nadahnuo i dao da dospijemo do nauke, učinivši da utvrdimo njeno pravo stanje i iznesemo istinu o njoj, pa, ako

sam obuhvatio sva njena pitanja i odvojio njena shvatanja i učenja od drugih umijeća, to je pomoć i uputa od Boga, a ako mi je šta promaklo pri nabranjanju u njoj, i bilo mi nejasno nešto drugo, pažljivi istraživač neka to ispravi, a meni pripada zasluga, jer sam mu prokrčio put i objasnio mu smjer, a Bog vodi svojim svjetlom koga on hoće /upoređi: Q., 24, 35/.

Mi ćemo tada u ovoj knjizi objasniti kakvi se slučajevi razvitka događaju ljudima, pri njihovu udruživanju u vladavini, privređivanju, naukama i zanatima pomoću načina dokazivanja, na osnovu kojih će biti jasno istraživanje saznanja i viših i širih slojeva društva, a odbačene izmišljotine i otklonjene sumnje.

Tako ćemo reći, /budući/ da se čovjek razlikuje od ostalih živih bića, po osobinama kojima se odlikuje, od kojih su nauke i zanati, koji su rezultat razmišljanja, pomoću koga se on razlikuje od (ostalih) živih bića i tom osobinom je uzdignut iznad svih stvorenja. Među njima je potreba za sudijom ravnateljem i moćnim vladarom, jer osim tu među svim živim bićima ne može to postojati, izuzev ono što se govori o pčelama i skakavcima, pa, iako oni imaju slično tome, to je putem nadahnuća, a ne pomoću rasuđivanja. U to spada trud oko sredstava za život i nastojanje da se ona pribave u (raznim) njihovim vidovima i pronađu njihovi izvori, zato što je Bog, zbog njih, stvorio potrebu za hranom u životu čovjeka i njegovu opstanku, te ga je uputio da je traži i iznalazi. Svevišnji je rekao: "On je sve stvorio, a zatim je dao uputu" /Q., 20, 50/. U to spada (društvo), a to je zajednički boravak i stanovanje u nekom gradu ili selu, radi druženja s bližnjim i neophodnih potreba jer se oni, po svojoj prirodi, međusobno pomažu pri sticanju životnih sredstava, kao što ćemo to objasniti. Jedan vid tog društva je beduinski, a to je onaj u pokrajnjim naseljima, u planinama, privremenim naseljima u pustinjama i okrajcima pješčara. Jedan vid je sjedilački, a to je onaj u gradovima i selima, utvrdama i naseljima, da bi se u njima zaštitili i osigurali njihovim zidinama. U njemu se, u svim ovim slučajevima javljaju, u vezi s udruživanjem, za njega specifične pojave, pa je bilo neophodno da se izlaganje u ovoj knjizi ograniči na šest poglavlja.

Prvo, o ljudskom društvu uopće i njegovim vrstama i odnosu prema zemlji. Drugo, o beduinskoj civilizaciji, uz spomen plemena i neciviliziranih naroda. Treće, o dinastijama, hilafetu i vladavini, te spomen vladarskih

rangova. Četvrto, o sjedilačkom društvu, zemljama i gradovima. Peto, o zanatima, sredstvima za život, privređivanju i njegovim načinima. Šesto, o naukama, njihovom sticanju i učenju.

Naprijed sam stavio beduinsko društvo jer ono prethodi svima njima, kao što ćemo ti to kasnije objasniti. Tako je isto sa stavljanjem naprijed vladara prije zemalja i gradova. Što se, pak, tiče stavljanja naprijed sredstava za život, to je zato što su ona nužna, prirodna, dok je sticanje nauke ono što spada u luksuz ili nešto konvencionalno, a ono što je prirodno starije je od onog što spada u luksuz. Zante sam stavio s privređivanjem, jer oni u izvjesnom smislu spadaju u njega i s obzirom na civilizaciju, kao što ćemo ti to kasnije objasniti, a Bog upućuje i pomaže (da se dođe) do istine.

PRVO POGLAVLJE

Prve knjige o ljudskom društvu uopće sa uvodnim dijelovima

Prvi (dio)

o tome da je ljudsko društvo nužno. Mudraci se o tome izražavaju riječima: “Čovjek je po prirodi društven, tj. njemu je neophodno društvo, on je društveno biće, po njihovoj terminologiji, a to je značenje društva /ʾumran/. To se tumači tako da je Bog – neka mu je slava, stvorio čovjeka i sastavio ga u obliku čiji život i opstanak vrijedi samo sa hranom, te ga je uputio da je traži po svojoj prirodi, i po sposobnosti, koju je usadio u njega, da bi je pribavio. Međutim, sposobnost pojedinog čovjeka nije dovoljna da pribavi te hrane, koliko mu je potrebno, ne zadovoljavajući njome u potpunosti ono koliko mu je nužno za život. **Kad od nje pretpostavimo najmanje što se može pretpostaviti, a to je dnevni obrok pšenice, npr., koji se dobije uz mnogo rada oko mljevenja, mijesenja i kuhanja.** A za svaki od ova tri posla potrebne su posude i sprave, koje izrađuju samo mnogobrojne zanatlije kao: kovač, stolar, grnčar. Uzmi da je jede u zrnu, bez prerade: njemu je opet, da bi je dobio u zrnu, potrebno

više poslova nego ovih, kao: sisanje, žnjevenje, vršidba kojom se izdvaja zrnje iz omotača klasja. A za svaki od ovih potrebne su brojne sprave i mnogi zanati, znatno više nego za prve. Nemoguće je, pak, da za sve to, ili njegov dio, bude dovoljna sposobnost jednog čovjeka. Zato je neophodno da se udruže mnoge sposobnosti (sile) pripadnika njegove vrste, da pribave hranu njemu i sebi; tako da se zajedničkim radom dobije potrebna količina za daleko veći njihov broj.

Tako isto je svakom pojedinom od njih, za samoodbranu, potrebno tražiti pomoć od pripadnika svoje vrste. Naime, Bog je, neka mu je slava, nakon što je usadio naravi u sve životinje i podijelio snage među njih, učinio da udjeli u snazi mnogih nijemih životinja budu veći nego udio čovjeka. Tako je snaga konja, npr., mnogo veća nego snaga čovjeka; tako isto snaga magarca i vola; a snaga lava i slona je mnogostruko veća od njegove snage.

Pa kako je borba među životinjama prirodna, stvorio je svakoj pojedinoj od njih ud svojstven za odbranu od napada, koji izvrše druge na nju. Čovjeku je, pak, namjesto toga svega, dao razum i ruku. Ruka obavlja zanate, služeći se razumom; zanati mu pribavljaju sprave koje mu zamjenjuju udove, prilagođene kod ostalih živih bića za odbranu, kao što su: koplja koja zamjenjuju rogove za bodenje; sablje koje zamjenjuju kandže za ranjavanje; štitovi koji zamjenjuju tvrdu kožu, te drugo što je naveo Galenus u knjizi: "Koristi udova".

Pojedini čovjek ne može se svojom snagom oduprijeti snazi pojedine nijeme životinje, a naročito zvijeri, on je uopće nesposoban da se sam od njih brani. Njegova snaga nije dovoljna ni uz upotrebu sprava podešenih za odbranu, zbog njihove mnogobrojnosti, mnoštva zanata i pomoćnih stvari podešenih za njih. U svemu tome potrebna mu je saradnja s pripadnicima njegove vrste. Pa ako ne bude te saradnje, neće moći pribaviti hranu ni jelo niti će moći održavati svoj život, zato što ga je uzvišeni Bog stvorio da ima potrebu za hranom u svome životu. On, također, neće moći braniti samoga sebe, usljed neposjedovanja oružja, pa će biti žrtvom životinja i stradati prije roka do koga bi mogao poživjeti, te bi nestalo ljudskoga roda. Ako, pak, bude te saradnje, on dođe do hrane za jelo i oružja za odbranu, pa se ostvari Božija mudrost u vezi s njegovim održavanjem i očuvanjem njegovog roda.

Dakle, to udruživanje nužno je ljudskome rodu. Inače se ne bi ostvarilo njihovo opstojanje i ono što je Bog htio, naselivši njima ovaj svijet i postavivši ih za svoje zastupnike; a to je značenje društva koje smo učinili predmetom ove nauke.

U ovim riječima je neka vrsta potvrde za ovaj predmet u njegovom izučavanju, koje je uspostavljeno za njega, i to iako nije obavezno za istraživača, budući da je u logičkom postupku ustanovljeno da učenjak nije dužan potvrđivati predmet te (svoje) nauke; međutim, to im nije ni zabranjeno, pa bi njegovo potvrđivanje bilo dragovoljno, - a Bog svojom dobrotom daje uspjeh!

Zatim, kada se ovo udruživanje izvrši kod ljudi, kako smo utvrdili, i oni završe naseljavanje svijeta, neophodan je vlastodržac koji će braniti jedne od drugih, zbog agresivnosti i nasilnosti u njihovim animalnim naravima. Oružje koje je podešeno za odbranu od napada od nijemih životinja nije dovoljno za odbijanje agresije njih samih, jer se ono nalazi kod svih njih. Zato je nužno nešto drugo da bi odbijalo agresiju jednih protiv drugih, a to ne može biti od strane drugih, zato što su sve životinje lišene njihovih shvatanja i nadahnuća. Stoga taj vlastodržac treba da bude jedan od njih, koji će imati čvrstu ruku, vlast i premoć nad njima, tako da niko ne može izvršiti agresiju nad drugim, a to je značenje vlasti.

Iz ovoga ti je jasno da je ona svojstvena i prirodna za ljude i da im je ona neophodna. Ponekad se ona nalazi kod nekih nijemih životinja, kako to navode učenjaci, kao što je to kod pčela i skakavaca, kako je kod njih ustanovljena vladavina, pokornost i slijedenje jednog vođe od njih samih, koji se između njih ističe svojom tjelesnom građom. Međutim, to se izvan ljudi nalazi u skladu s prirodom i (Božijom) uputom, a ne u skladu sa (sposobnošću) mišljenja i rukovođenja: "On je sve stvorio, a zatim uputio." /Q., 20., 50/.

Pored ovog dokaza, filozofi pokušavaju potvrditi vjerovjesništvo razumskim dokazom, da je ono posebno prirodno za čovjeka, pa obrazlažu taj dokaz do kraja, tako da je ljudima neophodan sudija vlastodržac, pa poslije toga kažu: taj, pak, sudija, biće po zakonu propisanom od strane Božije, a njega će donijeti neko od ljudi; neophodno je da se on ističe među njima osobinama upute koju mu Bog daje, tako da On izvrši

predaju, a onaj ga primi, te se uspostavi vlast među njima i nad njima, a da ne bude nijekanja niti krivotvorenja.

Ovo izlaganje učenjaka ne zasniva se na dokazu, kao što to vidiš, budući da se opstanak i život ljudi može ostvariti bez toga pomoću onog čime vladar obaveže samoga sebe, ili 'asabiyom kojom on može njima da zavlada i navede ih na svoj put. Ljudi s (Božijom) objavom i sljedbenika vjerovjesnika malo je u odnosu prema poklonicima vatre, koji nemaju objave. Oni sačinjavaju većinu stanovništva ovoga svijeta. I pored toga oni su imali države i tekovine, osim samog postojanja. Oni ih imaju i u ovo vrijeme, u udaljenim oblastima na sjeveru i na jugu, nasuprot bezvlasnim narodima, bez ikakvog poglavara, jer je to nemoguće.

Iz ovoga ti je jasna njihova greška o neophodnosti vjerovjesništava i da ono nije razumski nužno, nego da se shvaća na osnovu vjerozakona, kao što su to zastupali rani muslimani, a Bog daje uspjeh i uputu.

S arapskog preveo Teufik Muftić